

DISPUTATIO SEPTIMA

DE LIBERTATE

86. Libertas dos est voluntatis, cujus actus dividuntur in necessarios et liberos: necessarii sunt illi, qui ita procedunt a sua causa, ut positus in ea omnibus praequisitis ad agendum, non possint non procedere; liberi e converso illi qui ita procedunt, ut, etiam positus omnibus ad agendum praequisitis, possint non procedere. Verum tam gravis tantique momenti est controversia libertatis, ut tractanda non sit ceu pars generalis disputationis de voluntate, sed peculiarem exposcat tractationem. Tranquilla regnabat a multis saeculis in communi omnium opinione libertas, quando repente armis oppugnari coepit potissimum materialistarum positivistarumque, ut in ejus locum ferrea necessitas statueretur, et inexorabili, ut dicunt, *determinismo* totius mundi, atque adeo humanarum quoque actionum omnium, tribueretur cursus et evolutio. Idque jam physicarum, physiologicarum ac psychologicarum scientiarum legibus ac recentissimis, nescio quibus, inventis omnino requiri autumant novissimae sapientiae magistri, quorum placitis imbuti non pauci juris periti peregrinas moralitatis, imputabilitatis, praemii et poenae, ceterarumque notionum, quas libertatem exposcere adhuc vulgo creditur, interpretationes invexerunt, modumque reppererunt actiones omnes virtutis in necessarios fructus bonae

autem intellectuali, quae secundum se capax est universalis et summi boni, meliusque illud assequitur contemplatione, quam delectatione, et operatio appetitus ad operationem intellectus ordinatur, ideo intellectus perfectior asseritur. Et haec responsio ex S. Thoma colligitur (1. 2. q. 4. art. 2 ad 2). Respondetur tamen secundo etiam in sensitiva parte sensum interiorum appetitui praevellere, cum habeat nobiliores operationes nobilioremque operandi modum; ac pleraeque ex rationibus factis pro intellectu in sensu etiam procedunt, neque ullae sunt, quae contrariarum persuadeant. Suarez, *de anim.* lib. 5, cap. 9, num. 8.

indolis complexionisve organicae convertendi, crimina omnia excusandi, et criminosos ac sceleratos homines omni veri nominis poena absolvendi, inflicto ut summum cruciati, qui beluis quoque imponi solet, ut timori mali paululum coereantur, et mansueant, vel certe desinant aliis in posterum nocere. Quod quid aliud est, quam potestatem facere audendi, quidquid astutia et vi aggredi impune liceat humanae cupiditati? Quod vero magis mireris, tantorum errorum commenta eo communis sensus neglectu, ea securitate animi et insolentia, tam alta ignorantia dicam, an potius despectione antiquitatis? sparguntur, quasi nihil veri hactenus ratio humana invenire potuerit, quasi nullus fuerit philosophus Kantio antiquior vel Cartesio, quasi nunquam extiterint SS. Patres, divinitus hominibus dati omnis virtutis et moralitatis sapientissimi doctores, quasi nihil unquam de gravissimo hoc argumento locuta esset *Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis* (1). Eodem modo procedunt ex opposito, atque ad eundem perniciosissimum exitum perducunt illi, qui libertatem plus aequo exaggerantes, quidquid per naturales vires possunt, id secundum rectos quoque mores licere sibi arbitrantur, excusosque plus minus divinae humanaeque auctoritatis jugo, quod individuali cujusque lubito opponatur, libertatem sibi arrogarunt cultus, libertatem sentiendi, libertatem propria cogitata evulgandi, ceterasque, quas Sanctissimus Dominus Noster Leo XIII felicissimo vocabulo dixit *libertates perditionis*, quarum spontaneus et logicus fructus est corruptela morum, et illa, quam socialistae et anarchistae jam palam publiceque profitentur, et propugnant, civilis, atque adeo socialis, ordinis eversio et excidium. Quae cum ita sint, nulla forte in tota Philosophia est hac, quam, invocato divino auxilio, aggredimur, majoris momenti controversia.

(1) 1 *Timoth.* cap. 3, vers. 15.

CAPUT I.
VINDICATUR LIBERTATIS
EXISTENTIA

Duobus capitibus comprehendi commode potest, quid quid ad libertatem pertinet: in primo existentia ejus vindicanda, in altero natura enucleanda est. Et existentia quidem nostris diebus accuratissime confirmanda est, cum incondito clamorum strepitu infinitisque calumniis idipsum, quod omnes opere profitentur, voce negare, atque eripere hominum generi frequentissima scriptorum turba contendit.

ARTICULUS I.

Variæ circa libertatem sententiæ.

87. Prius itaque præcipua nomina referre oportet eorum, qui libertatem aut impugnarunt, aut propugnarunt, ut quos adversarios, quos certaminis duces in tota hac disputatione habituri simus jam nunc cognoscere liceat.

§ I.—LIBERTATIS ADVERSARIJ.

Veteres
fatalistæ,

Antiquissima est opinio negans libertatem humanis actibus, quam tenuerunt veteres fatalistæ, ex quorum doctrina effectus et actiones omnes mundanæ, nullis exceptis, fatali quadam necessitate proveniunt, orta ex prædeterminata et indeclinabili connexionem causarum naturalium vel ex cælorum siderumque influxu (1). Ita sensitisse dicuntur primi illi materialistæ Democritus, Heraclitus et Empedocles (2), quibus Plutarchus (3) adjungit Thaletem, Pythagoram et Parmenidem.

(1) Vide S. Augustin., *Confession.* lib. 4, cap. 3; *de Civit. Dei*, lib. 5, cap. 1.

(2) Vide Ciceron. *De Fato*, XVII. Vide etiam Ludov. Vives in libr. 5.um *de Civit. Dei*, cap. 1.

(3) *De placit. philosophor.* I, 25-28.

Stoicis eadem tribuitur doctrina, quamvis quidam cum S. Augustino (1), arbitrantur illos a necessitate fati, quam in cæteris rebus asserebant, voluntates humanas exceptas voluisse; et ita reapse videtur sensitisse postremis temporibus Epictetus (2), alios tamen Stoicos a fatalismo liberare difficile est (3): eundem errorem postea secuti sunt quidam arabes mahumetani, ac nominatim secta Djabaritarum (4). Negarunt præterea libertatem hæretici multi (5), ut α) Manichæi, qui binas hominibus assignabant animas, ita ut ex irrationalis in luminosam et rationalem prædominio libertas interiret; β) Priscillianistæ, qui voluntatem nostram rebantur ex positione atque influxu siderum necessitatem certo modo operandi subire (6); γ) Joannes Wicleffus (7) ac Lutherani et Calvinistæ cum suis ducibus (8); δ) Cornelius Jansenius quoque, ad merendum vel demerendum sola libertate a coactione contentus, inter veræ libertatis osiores recenseri potest (9), qui cæteroquin

et hæretici
libertatis osiores:

(1) S. August., *de Civit. Dei*, lib. 5, cap. 10, ubi Ludovicus Vives idem refert ex Plutarcho, *de Placit. philos.* lib. 1.

(2) In suo *Enchiridio*.

(3) Vide cl. Georg. Fonsegrive, *Essai sur le libre arbitre*, 1.ère partie, liv. 1.er chap. 5.

(4) Vide Card. Gonzalez, *Historia de la Filosofia*, tom. 2, paragr. 88, pag. 424, Madrid, 1868.

(5) Inter quos refert. Bellarminus Simonem Magnum et Bardesanem ex quorundam Patrum testimonio. Bellarm. *de grat. et liber. arbitr.* lib. 4, cap. 8.

(6) Vide S. August. libr. *de hæres.* cap. 46 et 70.

(7) Vide 27.^{am} propositionem Wicleffi, Martini V. et Constantiensis Concilii decretis damnatam, apud Denzinger, num. 502.

(8) Lutherus, cujus ea est vox: *Liberum arbitrium post peccatum est res de solo titulo*, scripsit contra Erasmus librum *de servo arbitrio*: quo in libro eam brutalem sententiam exaravit: *Humana voluntas in medio posita est ceu jumentum. Si insederit Satan, vult, et vadit, quo vult Satan: si insederit Deus, vult, et vadit, quo vult Deus*. Postea tamen sententiam temperans, concessit libertatem ad faciendam duntaxat opera externa civilis justitiæ. Scripsere quoque adversus liberum arbitrium Philippus Melancthon, Martinus Bucerus, Illyricus cum Centuriatoribus, Brentius, Kemnitius aliique, et Calvinus. Vide Bellarmin., op. cit. lib. 3, cap. 1.

(9) Vide apud Dezingen num. 968 propositionem 3.^{am} Jansenii, et numeris 919, 921 et 946 propositiones 39, 41 et 66 Baji. Et lege P. Joannem Martinez de Ripalda (*de Ente supernaturali* tom. 3, disp. 14, sect. 3, seqq.), de hisce erudite disserentem.

hac in re nihil aliud fecit, quam Lutheri, Calvini et Michæelis Baji doctrinam renovare, quos constat ita mordicus negasse libertatem a necessitate, ut libertatem a coactione libenter agnoscerent, sicut videre est apud Bellarminum (1). Hos homines ad negandam libertatem impulsisse videtur aliquod ex tribus captibus doctrinæ, quod cum illa componere non potuerunt: primo constantia et necessitas legum physicarum et influxus corporum in animum, unde seriem eventuum omnium mundanorum indeclinabili successione sese evolventem statuerunt veteres materialistæ et genethliaci atque astrologi judiciarii. Secundo difficultas in concordiam revocandi libertatem cum divini intellectus præscientia et voluntatis determinatione ac prædestinatione. Quare Stoici et fatalistæ Mahumetani, ut divinam futurorum scientiam ac providentiam tuerentur, negarunt libertatem, et e converso M. Tullius Cicero (2), cum libertatem negari non posse videret, eripuit Deo præscientiam futurorum contingentium, et sic, ut notissima utar S. Augustini voce, *ut homines faceret liberos, fecit sacrilegos* (3). Simili modo Pelagiani ut libertatis jura servarent, gratiæ necessitatem ac prædestinationem noluerunt admittere, at vero novatores protestantes sub gratia efficaci, quæ certe datur, ex inde prorsus liberum arbitrium putavere: quorum vestigia premens Cornelius Jansenius, ratus humanam voluntatem per peccatum primi hominis liberum amisisse arbitrium, id est vim sese flectendi pro

(1) Bellarmin., *de gratia et lib. arbitr.*, lib. 3, cap. 4.

(2) In libr. *de divinat. et de natur. deor.*

(3) S. August., *de civil. Dei*, lib. 5, cap. 10. Simile quiddam narrat et. Fonsegrive de Joffroy: «Devançant, inquit, ce que devait écrire quelques années plus tard un profond philosophe de Lausanne, M. Secrétan, dans sa *Philosophie de la liberté* (2. vol. in-8; Sandoz et Fischbacher, 3.e edit., 1879), Joffroy soutient que Dieu ayant vu que le libre arbitre de l'homme ne pouvait exister avec sa propre prescience, a préféré se priver de la prescience pour doter l'homme de la liberté (*Cours de droit naturel* t. II). Il a librement renoncé à un de ses privilèges pour donner à sa créature une puissance de plus. Ici encore, Dieu s'est amoindri pour agrandir l'homme, *exinanivit semetipsum*.» Fonsegrive, *Essai sur le libre arbitre*, 1.ère partie, livre. 3, chap. 8, pag. 267. Paris, 1896.

suo libitu ad opposita (1), ejus loco duplicem successisse delectationem posuit, terrenam concupiscentiæ, quæ ad malum, et cælestem gratiæ divini, quæ ad bonum impellit (2), quæ ita in se invicem agant secundum gradum virtutis suæ, ut superior infallibiliter vincat ex sese inferiorem (3), unde voluntas semper et necessario sequatur victricis delectationis impulsus (4). His hæreticis proxime successere in neganda libertate Hobbes (5) et multi Lockiani et materialistæ inde a duobus amplius sæculis, ut Collins (6), Hartley, Priestley, Toland (7), David Hume (8), Le Mettrie (9), Helvetius (10), baro de Holbach seu auctor *Systematis naturæ* (11), Diderot (12) aliique multi, et ipsemet Voltairius modo asseruit libertatem, modo in regionem illusionum amandavit (13). Huc etiam revoca turbam materialistarum et positivistarum, qui nostris diebus negant, aut certe, si sibi constent, negare debent existentiam libertatis. Idemque dicendum est de Spinoza cunctisque pantheistis, monistis, evolutionistis, quotquot unam in mundo substantiam vel realitatem agnoscunt, sese secundum diversas formas vel manifestationes, sive reales sive ideales, necessario evolventem: qui profecto libertatem forte a

(1) Vide Jansen. in suo opere, *Augustinus*, lib. 2, *de gratia Christi*, cap. 3 et 12.

(2) Id. ibid.; et lib. 5, et 7, cap. 3.

(3) Id. ibid. lib. 8, cap. 2, et 6.

(4) Vide Card. Mazzella, *de grat. Christi*, disp. 3, artic. 3, num. 560.

(5) Vide Card. Gonzalez, *Historia de la filos.* tom. 3, paragr. 42, pag. 287. Madrid, 1886.

(6) Vide apud Roselli, *Summ. philos.* tom. 5, quæst. 22, art. 2, num. 1070, not. (3); et Fonsegrive, *Essai sur le libre arbitre*, 1.ère partie, livre 3, chap. 7.

(7) Vide Card. Gonzalez, *Historia de la filos.* tom. 3, paragr. 76, pag. 364.

(8) Vide Fonsegrive, loc. cit. livre 3, chap. 7, pag. 244, seqq. Cfr. Card. Gonzalez, op. cit. paragr. 78.

(9) Card. Gonzalez, ib. paragr. 88; Fonsegrive, *Essai sur le libre arbitre* 1.ère partie, livr. 3, chap. 5.

(10) Vide Fonsegrive, loc. nup. cit.

(11) Card. Gonzalez, ib.

(12) Vide Fonsegrive, loc. nup. cit.

(13) Vide Card. Gnzal. ib. paragr. 85; et et. Fonsegrive, loc. cit.

coactione poterunt asserere, non tamen veram libertatem a necessitate.

Determinismus
et determini-
nista.

Verum nostris diebus antiquissima illa veterum materialistarum doctrina novo apparatu scientifico ornata, novoque *determinismi* nomine donata, inter recentiores percrebescit, atque ardore sane nobiliori causa digno tamquam unice conformis naturalium scientiarum certissimis inventis propugnatur: est enim determinismus eorum systema, qui arbitrantur seriem omnem eventuum ac phaenomenorum mundanorum ita inter se consertam contextamque esse, ut quaelibet actio cujuslibet entis, etiam humanae voluntatis, in antecedenti aliquo alio actu indeclinabiliter preparata ac *determinata* sit. Sane, inquirunt, compertum jam exploratumque est, non solum eandem perenniter in rerum natura manere materiae quantitatem, quemadmodum statuit Lavoisier, nec eandem solum energiam, ut voluit Leibnitzius, sed eandem etiam summam motus vel operae, quam vocant, mechanice immutatam servari. Quod vel ex *correlatione virium physicarum* persuadetur, secundum quam calor transformatur in motum, et motus vicissim in calorem; neque aliter ex calore immediate vel mediate gignitur electricitas, et calor ex electricitate, etc. Quamobrem in tota varietate phaenomenorum hujus adspectabilis naturae nihil aliud est praeter successivam transformationem motus secundum interminatam seriem causarum et effectuum, antecedentium et consequentium, quorum alia aliis ineluctabili necessitate succedunt. Si ergo motus et energiae summa nec augeri, nec minui potest in tota natura corporea, videtur effici, ut nullus reliquus esse possit locus libertati. Nam ut actus liber esse queat, non debet esse necessaria sequela praecedentis alicujus actus vel activitatis in serie naturalium causarum, sed actus aliunde profectus, ex voluntatis causeve, quae libera denominatur, virtute. At actus ejusmodi necessario importat augmentum *vis vitae* ultra summam perenniter servandam in natura; cum potissimum actus voluntatis motum imprimat corporeis membris, perque illa saepe externis quoque corporibus. Ergo si actus voluntatis liberi esse dicantur, et non simpliciter ex necessaria mundanae activitatis et energiae exigentia profecti, inducitur in ordinatissimam naturalium

causarum eventuumque seriem perturbatio, ac destruitur perpetua illa motus et energiae conservatio. Nec juvat, si dicas cum Cartesio (1), voluntatem actu suo non creare novam energiam, sed tantum certo quodam modo dirigere jam existentem; nam haec ipsa directio non fit sine nova reali actione, ac proinde sine energia, quae adjungatur existenti. Nec quidquam lucraberis, si actum voluntatis vel causae liberae ad alium ordinem, nempe spiritualem pertinere contendas. Nam vel dicendum est cum materialistis omnem cogitationem actumque mentis non esse nisi motum materiae cerebri (2), aut quamdam motus mechanici transformationem, ac proinde phaenomena interna psychologica cogitationis et volitionis reapse non sunt nisi expressio quaedam phaenomenorum physiologicorum seu quorundam motuum cerebri agitantium (3); vel certe, quod vel ipsi Scholastici non negabunt, dum intellectus cogitat, et vult, cerebrum simul operatur phantasticas suppeditando imagines, et ipse quoque appetitus sensitivus, qui non operatur nisi medio motu organi, operationem voluntatis comitatur: et sic omne phaenomenum etiam spirituale dependet tamquam a conditione a motu corporei organi. At istae operationes cerebri et organi appetitus sensitivi pertinent profecto omnes ad seriem phaenomenorum ex mundana energia procedentium. Ergo quoque te veritas, dicendum est voluntatem in quocumque suo actu a perpetuo mundanorum motuum, necessario et jugiter sibi invicem succedentium, fluxu pendere, atque adeo ineluctabile passionum ac desideriorum impetu trahi:

(1) Vide Leibnitz, *Monadologie*, paragr. 80.

(2) Vide Moleschott (*Kreslauf des Lebens*, id est, *Circulatio vitae*, II pag. 178, 179), et *Revue scientifique*, 15 janvier 1887, ubi Richet in articulo *La pensée et le travail chimique*, haec inter alia scribit: «Je considère la pensée et le travail psychique, non pas comme une conception sans analogie dans le monde, mais comme un phénomène vibratoire, de même ordre et de même nature que tous les phénomènes vibratoires connus jusqu'ici.» Vide ibid., 22 janvier, ubi similia docet Herzen in articulo *Activité cérébrale*. Cfr. *Psychologia* vol. 2.um, num. 7, pag. 22, et 23.

(3) Vide Spencer, *Les premiers principes*, pag. 191-197.

quare nullum relinqui libertati locum (1). En novissima determinismi expositio humane libertatis inimica, cujus triplex a quibusdam distinguitur genus, *scientificum* vel *physicum*, *psycho-physiologicum* et *psychologicum*. Determinismus scientificus statuit leges naturæ physicæ ad actus animi nostri

Triplic genus
determinismi
a quibusdam
distinctum.

(1) Cfr. Rev. Dom. C. Piat, *La liberté*, 1.ère partie, pag. 113 seqq., Paris, 1894; cl. G. Fonsegrive, *Essai sur le libre arbitre*, 1.ère partie, livre 3, chap. 8, pag. 268, seqq.

Rem hanc lucidissime exponit Ernestus Naville (*La physique moderne* 4.ème étude, pag. 222, Paris, 1890) in hæc verba: «Les fonctions cérébrales sont des mouvements. Donc, le mouvement est la condition de tous les actes spirituels. Le mouvement est soumis à des lois fixes et, pour la science contemporaine, une de ces lois est la conservation de l'énergie, ou la constance de la force, c'est-à-dire le maintien d'une quantité égale de mouvement actuel ou virtuel. Telle est, comme on l'a vu dans nos études précédentes, l'affirmation sur laquelle est fondée la physique moderne. La physiologie démontre de plus en plus que les phénomènes des corps vivants obéissent aux lois de la physique. Le corps-humain est compris dans l'ensemble du mouvement universel; ses mouvements propres ne sont jamais que la transformation, à quantité égale, des forces qu'il reçoit du sol, de l'atmosphère, du soleil; il ne peut rendre que ce qui lui a été donné. Des mouvements centripètes vont des sens à l'encéphale, et des mouvements centrifuges vont de l'encéphale aux membres; mais tous les mouvements de l'organisme qui est le théâtre de ces phénomènes ont leurs équivalens dans les mouvements physiques externes qui ont amené sa formation et contribuent à son entretien. Un sprit étranger aux découvertes scientifiques dira: «Je veux, et mon bras se lève; je crée un mouvement qui n'existerait pas sans l'acte de ma volonté.» Mais, pour la science contemporaine, le mouvement de mon bras ne peut représenter qu'une partie de la force que j'ai reçue de la nourriture, de la respiration, de l'insolation. Je ne peux pas plus créer un mouvement que je ne pourrais créer un atome de matière. Dans un système de corps en mouvement, tout est déterminé par les lois de la mécanique; pour qu'une modification quelconque intervienne, il faut une force. Or l'intervention d'une force supposée libre changerait la quantité du mouvement. Si le principe de la conservation de l'énergie est admis, il en résulte donc que tout est déterminé d'une façon nécessaire dans les mouvements du corps humain comme dans ceux de tous les autres corps. Mais les phénomènes spirituels ont toujours pour condition, soit de leur existence, soit de leur manifestation, le mouvement de la matière. Donc la distinction des phénomènes physiques et des phénomènes psychiques peut bien subsister; mais les phénomènes psychiques sont absolument déterminés, aussi

extendendas esse: et inter ejus sectatores nominantur a quibusdam inter alios positivismi auctor, Augustinus Comte (1), Stuart Mill (2) et Herbertus Spencer (3). Non multum discrepat determinismus psycho-physiologicus, quem profiteri

bien que leurs conditions matérielle. Donc enfin, l'affirmation de la liberté est une illusion, puisque l'exercice de la liberté détruirait le déterminisme universel des phénomènes.»

(1) Cujus ea est doctrina, omnia quæcumque phænomena etiam ordinis psychologici tandem ad motum revocari unde psychologiam reducendam esse ad physiologiam, physiologiam ad chemicam et physicam, et hanc tandem ad mathesin. Vide Comte (*Cours de phil. positive*, 1.ère, 2.e, 45.e leçon) apud Rev. Dom. C. Piat (*La liberté* 1.ère partie, pag. 127 seqq.). Unde conclusit omnium mundanorum eventuum ultimam explicationem sitam esse in mechanica, atque adeo in geometria; omnesque dependere ex primigenia aliqua lege valde generali, sive illa sit lex attractionis universalis, sive alia, que cum ab homine cognoscetur, poterunt certo prænosci quilibet effectus et actus futuri etiam voluntatis humanæ!! Vide apud cl. Fonsegrive op. et loc. nup. cit., pag. 268.

(2) Stuart Mill, Humum secutus, æquiparat prorsus actiones voluntatis nostræ actionibus corporeis mundi, et utrasque asserit *invariabiliter* procedere semper eodem modo ex iisdem antecedentibus, vel antecedentia et consequentia esse invariabiliter connexa; nos tamen cum nihil cognoscamus nisi phænomena experientie subjecta, non possumus, inquit, scire, utrum illa connexio invariabilis ex *interna necessitate* oriatur. Quare Stuart Mill, quamvis neget libertatem, non tamen proficitur fatalismum, quia non asserit internam necessitatem, sed tantum invariabilem *de facto* uniformitatem. Cæterum libertatem eo sensu, quo vulgo intelligitur, absurdam esse nullisque nixam fundamentis. Vide hæc fuse exposita et ex ipsius Milli verbis probata apud cl. Fonsegrive (op. cit. livr. 3.ème, chap. 7, pag. 251 seqq.), neque enim licet mihi nimis in hæc minutim referendis immorari. Id unum addo, Stuart Mill concedere (*Système de logique*, pag. 423, 425. Paris, 1880), quod possit homo, si velit, suam indolem corrigere, ac modificare: quod certe cum sine libertate fieri nequeat, pugnat cum ipsius Milli doctrina.

(3) Hujus viri doctrinam circa evolutionem perpetuam naturæ per successivam transformationem virium ad edenda phænomena ordinis physici, organici, physiologici, psychici et socialis, alibi exposuimus (Vide *Psycholog.* vol. 1, num. 76, pag. 332 seqq.). In tota hac serie perpetua phænomenorum sibi succedentium docet Spencer ipsas volitiones nostras non esse nisi conscientes expressiones cerebralium motuum, qui prorsus dependent a præcedentibus aliis motibus: quare nulla libertas. Vide Rev. Dom. C. Piat, op. cit. pag. 134 seqq.; cl. Fonsegrive, op. et loc. nup. cit. chap. 7 fin pag. 260.

dicuntur Richet (1), Herzen (2), Buchner (3) cæterique omnes quotquot cogitationem et omnes actus mentis nostræ opinantur esse puros motus vibratorios, qui mensurari queant, et proinde iudicandi sint secundum physicas leges, prout contendunt *Psycho-Physiologiæ* sectatores: quod si verum foret actus intellectus et voluntatis constituerent partem operæ vel laboris mechanici, ex necessaria activitate mundanæ energiæ resultantis. Quandoquidem ex multis observationibus patientissime institutis, hoc tandem *Psycho-Physiologia*, si superis placet, statuendum esse concludit, mentalem et materialem activitatem, si utriusque consideres relationes sive dynamics, sive thermodynamicas, sive chemicas, reipsa identificari (4). Alii vero, quamvis negent omnes prorsus actus mentales ad operam mechanicam revocari posse, verum statuunt excipiendam esse saltem cogitationem, ut docet Bain (5), vel etiam volitionem ac desiderium, quemadmodum contendit Theodoros Ribot (6); docent tamen ejusmodi actus esse mere passiva phenomena mentis, meras repræsentationes ac passivas expressiones actuum organicorum ac materialium aut diversorum statuum nervei systematis, totam vero activitatem nostram residere duntaxat in organismo (7). Nec desunt, qui alias ineunt vias determinismum *psycho-physiologicum* defendendi; verum necesse non est illas minutatim referre. Determinismus psychologicus propius arcem libertatis expugnandam suscepit, argumentis innixus non ex generalibus *Physicis* legibus, nec ex materialisticæ *Psycho-Physiologiæ* pronuntiatis, sed ex *Psychologiæ* penu depromptis, videlicet ex modo, quo determinationes nostræ perficiuntur: sive enim historiam humani generis

(1) Vide Richet, *La pensée et le travail chimique*, apud *Revue scientifique*, 15 janvier, 1887.

(2) Vide Herzen, *Activité cérébrale* apud *Revue scientifique*, 22 janvier, 1887.

(3) Apud Rev. Dom. Piat, loc. cit. pag. 154.

(4) Vide, si lubet portenta ista *Psycho-physiologiæ* fusius exposita apud cl. Piat, loc. cit. pag. 145 seqq.

(5) Bain, *The senses and the intellect*.

(6) Ribot, *Les maladies de la volonté*.

(7) Plura de his apud Rev. Piat, loc. cit. pag. 155 seqq.

consideratur, inquit, sive conspectus (*estadística*) morum publicorum, sive indolis influxus in unoquoque homine, sive conscientiæ testimonium, sive demum ipsum principium causalitatis, libertati vale dicendum est, quemadmodum argumentu tantu Schopenhauer et alii (1). Sane ex historia Græciæ, Romæ ac recentiorum nationum novimus, primis temporibus religionem invaluisse, mox a regibus per successivos gradus usque democratiam ventum esse; in singulis porro populis idem ferme numerus quorundam actuum et diversorum criminum statis periodis temporis cernitur (2); ipsi homines individui, pro sua quisque indole eadem agere solent in similibus adjunctis, quamobrem scripserat Stuart Mill (3), si quis perspectam habeat cujusvis hominis indolem, eum futuros illius omnes actus posse eadem certitudine prævidere, qua ipsi effectus physici prævidentur. Sicque etiam passim solemus aliorum, licet non penitus perspectos illos habeamus, in quibusdam adjunctis actiones probabilis conjectura prænuntiare; et in hac præcise cognitione humanarum propensionum et actuum, quos secundum variam ætatum, temporum, locorum, personarum circumstantiam consecuturos esse licet sperare, innititur ars et prudentia regendi homines. Idem concludere nos suadent deterministæ ex testimonio conscientiæ. Primo, quia quamvis conscientia liberam actionem testetur, non multum esse fidendum huic testimonio. docent annales hypnotismi; deinde, quia voluntas non agit nisi post boni motivorumque propositionem per ideas factam. Jam vero

(1) Schopenhauer, *Essai sur le libre arbitre*.

(2) Quételet a démontré que le nombre des vols, des meurtres, des attentats à la pudeur, des crimes de toute nature commis chaque année, est sensiblement le même pour un même pays dans une même période donnée. Tous les ans il y a un tant pour cent invariable de vols, d'adultères, d'assassinats. Même stabilité dans les mariages, les lettres jetées à la poste sans adresse, etc.; et l'on aboutirait sûrement à un résultat semblable, si l'on observait les autres actions humaines. On trouverait partout la même absence de perturbations, la même invariabilité. Il n'y a donc qu'une illusion dans cette possibilité de changement qu'on appelle le libre arbitre. » Piat, loc. cit. pag. 212.

(3) *Système de Logique* livr. 6, chap. 2; et *Examen de la philosophie de Hamilton*, pag. 548.

ideæ bonum ac motiva appetendi operandique proponentes, vires potentissimæ sunt, quemadmodum ostendit Alfredus Fouillée (1), æque non in genere duntaxat causæ finalis, sed etiam in genere causæ efficientis, et quidem invincibiliter influunt, voluntatem ad actum pertrahentes. Quod si interdum voluntas hæsitet, ideo est, quia non sufficiens proponitur motivum, semel enim proposito sufficienti motivo, voluntas necessario agit (2), fere sicut currus, qui a quinque equis trahi non valet, a sex vel decem trahitur. Cum vero hinc inde plures ideæ luctantur, diversa objecta proponentes, fortior profecto vincet, et consensum a voluntate extorquebit. Quare si attente conscientiæ testimonium audiatur, deprehendetur profecto inter efficientiam mechanicam causarum physicarum et moralem voluntatis efficientiam discrimen quidem esse agentium, non autem modi agendi. Motiva enim sunt instar efficientium causarum habenda, omnis autem causa ex ipso causalitatis principio agit necessario. Quare liberum arbitrium, utpote quod importat potentiam inchoandi ex se ipso seriem actuum vel modificationum, absurdum quiddam est, quod ne mente quidem concipi valet (3).

Eadem est Alfredi Fouillée doctrina, qui multis probare contendit non dari libertatem, nec valere argumenta, quibus ea solet demonstrari. Concedit tamen, inesse nobis ideam et persuasionem libertatis, eandemque sufficere ad agendum quasi liberi essemus (4).

Et hactenus de determinismo, quem ideo minutius descriptum volumus, quia nostris diebus omnium pene ore scriptisque celebratur. Quoniam autem ordinis moralis et responsabilitatis fundamentum habita semper fuit libertas, in varias incidunt angustias deterministæ, qui hæc adhuc

(1) Fouillée, *La liberté et déterminisme*, lib. II, chap. 1, pag. 233, 234. Paris, 1890.

(2) «Celui qui hésite encore et ne peut pas être corrompu par l'offre de 10 ducats, le sera assurément, si on lui propose 100, et ainsi de suite...» Schopenhauer, *Essai sur le libre arbitre*, chap. II.

(3) Schopenhauer, op. cit. chap. II et III. Et lege el. Piat, hæc frinus evolventem, pag. 218 seqq.

(4) Vide opus A. Fouillée, *La liberté et le déterminisme*, 3ème édition. Paris 1890, apud Félix Alcan.

conservata in hominum genere volunt, ut aliquam saltem fucata rationem explanationemque reddat, prout postea dicitur. Ut porro videas, quos determinismi opinio ferre queat fructus, nova recentissime apparuit in Italia schola anthropologica, secundum quam jus penale mutandum penitus erit, quandoquidem docet nullas esse in crimine quovis patrandum partes libertatis, utpote quæ nullibi existit, sed peccari atque scelerate agi sæpe quidem ex nativo defectu vitiove insanabili anatomice constitutionis: unde peculiari modo phænomena physiologica et psychologica contingant in cognitione et volitione, necesse sit. Ideoque nasci quosdam homines ad crimen existimare licet, nec cavere malum posse, fere sicut claudi aut myopes nati, qui recte ambulare aut bene videre nequeunt. Vitia demum hæc organica, unde crimina procedunt, generatione transmitti filiis a parentibus posse. Ad hoc genus sceleratorum hominum, qui *delinquentes* nati dicuntur jure revocaveris *delinquentes instinctivos*, de quibus Henricus Ferri, et *amentes morales*, de quibus agit Lombroso: qui *monomania* tactis æquiparantur, cum enim in aliis rebus cordati sint, in genere morum omni carent recti pravique discernendi facultate, ac velut insanientes ad vitium necessario rapiuntur (1). Præter hos agnoscendi esse dicuntur *delinquentes ex occasione*; jam enim concedunt isti scriptores cum schola *criminali* lugdunensi non semper peccari ex nativo et ingenito naturæ vitio, sed vel ex passionis æstu ac furore, vel ex plurius aliarum complexu causarum, sive physicarum, quales sunt v. g. cælum (*clima*), varia tempestas anni (*estacion*), *flora* et *fauna*, ubertas vel pauperies soli, etc.; sive socialium, puta educationis, legum civilium, lectionis librorum ephemeridumve, morum et habituum, opinionum percrebescentium, religionis, institutionum politicarum, etc.: quas causas ita in animum influere asserunt, ut

(1) «El delito, inquit auctor minime suspectus, para la nueva escuela tiene que ser un hecho tan natural, tan mecánico, tan ciego, como la caída de los graves ó el movimiento planetario. La concepción mecánico-monista del mundo, en que su doctrina está filiada, así lo exige. La libertad del hombre no puede tener aquí intervención alguna. Dorado Montero, *El Positivismo en las ciencias jurídicas en Italia*, cap. III, página 53.

Determinismi
novæ scholæ
criminalis
instic.

omnem prorsus aliter operandi eripiant potestatem. Quæ si vera forent, vides, quo tandem deventura sit in publicis iudiciis ratio pœnæ: qui enim ineluctabili necessitate male operantur, non puniuntur, sed ut summum cœercentur, et in tuto loco custodiuntur, ne aliis noceant, ut fit cum amentibus bellisque ferocibus. Hanc doctrinam ut aliquo modo confirmarent isti novi Anthropologi, loca, ubi criminosi homines tenebantur, adierunt, illorumque studiosè observatis craniis, pondere corporis et statura, manuum et brachiorum longitudine ac forma, oculorum, nasi, etc., conformatione cæterisque personarum adjunctis, inductiones quasdam, licet imperfectas, ad rem utcumque probandam pegerunt. Et sic tandem *typum* scelerati hominis (*tipo criminal*) primus invenit, seu potius finxit Lombroso (1). Sicut enim, ajunt, est

(1) Quod si nosse velis, quibus iudiciis nova ista stirps cognoscatur, audi cl. Rossignoli rem lepide describentem: «È come si riconosce questa varietà della specie umana, che è la classe criminale? Si riconosce allo esame antropologico dell'individuo: esame che il Lombroso e i suoi aderenti eseguirono con molta diligenza e col sussidio di tutto un arsenale a ciò adatto, come l'antropometro di Anfosso, che misura tutte le dimensioni del corpo umano; il clinometro craniano, il craniostato, il catetometro, l'estesiometro e via dicendo. Con questi strumenti si verifica appunto se predomina nei mal-fattori, come deve predominare secondo il Lombroso, la circonferenza posteriore del crano, se vi è asimmetria nella parte occipitale e parietale di esso, se vi è microcefalia, se le ossa nasali sono poco sviluppate e sviluppato molto invece il cervello, se vi ha sporgenza di zigomi e prognatismo, se i capelli sono folti e prominenti le arcate sopracciliari, se sono enormi i seni frontali, se la bocca è larga, gli occhi piccoli e il naso grande, se le estremità superiori sono più lunghe, se il gusto è ottuso (d'onde l'avidità pei liquori), se ottuso è l'olfatto (onde l'abitudine in costoro del tabacco); se c'è analgesia, cioè insensibilità al dolore (d'onde la consuetudine frequente del tatuaggio); se la barba è rara o mancante, se l'orecchio è ad ansa. E quello che si dice dell'uomo delinquente-nato vale anche per la prostituta-nata,..... Povera scienza! Del resto è tutt'altro che solo il Lombroso in queste dotte ricerche craniane e faciali e cerebrali! E chi non sa degli studi del Mingazzini, del Tenchini, del Benedikt sulla cresta frontale ipertrofica e sulla fossetta media occipitale dei delinquenti? Chi non sa con quanto amore si occupi l'Ottolenghi del naso di costoro (più di mille nasi egli ha studiati!) e il Frigerio e il Gradenigo dell'orecchio? Si consultino gli *Archives d'anthropologie criminelle*, il *Giornale dell'Accademia di medicina di Torino* (1880,

typus hispani, galli, germani, vasci, etc., viri; ita est typus scelerati, qui ex variis corporis signis et iudiciis deprehenditur, quare nova ista secta italica vocatur *sebola anthropologica*. Hujus auctor præcipuus doctrinæ est italus Cæsar Lombroso, nobiliores vero magistri et assertores Henricus Ferri, Garofalo, Colajanni, Poletti, Marro, Sergi alique, qui plures de hac re libros ediderunt, quamvis non omnes in omnibus consentiant (1). Eadem placita sectantur extra Italiam inter alios Maudsley in Anglia (2), Tarde (3) et Lacasagne in Gallia, Benedikt in Austria, etc., eademque arridere cœperunt quibusdam hispanis, quamquam ea fuit sors patriæ nostræ jam inde a longo tempore, ut fere quicumque corruptas et exoticas merces opinionum invahere tentaverint, nihil elaborare, vel certe elucubrare potuerint, quod medicritatem vel in ipso infelicissimo genere attingeret, barbaris sæpe contenti alienorum scriptorum versionibus.

§ II.—LIBERTATIS ASSERTORES.

88. Libertatis existentiam, ipso naturali rationis lumine persuadente, verbis factisque profiteri videtur universalis hominum consensus. Eadem inter sapientes agnoverunt nobilissimi totius antiquitatis Philosophi, Plato et Aristoteles. Eam Deus prius populum hebraicum, postea Ecclesiam suam docuit, et Patres omnes ad unum sive græci et orientales, sive latini et occidentales professi sunt, ut ipsimet protestantes fateri debuerunt (4), quidam etiam peculiare libros conscripserunt, ut illam tuerentur, ac declararent (5). De theologis

Veteres libertatis assertores:
Patres Ecclesie.

N. 8, 9, 10), e l' *Archivio di Psichiatria e scienza penale*, e si vedrà come la frenologia di Gall e la fisiognomia di Lavater, già sepolte nel ridicolo, tornino a galla!» Rossignoli, *Il determinismo nella Sociologia positiva*, pag. 22, 23. Siena, 1895.

(1) Lombroso, *L'uomo delinquente; et Antropologia criminale*; Ferri, *I nuovi orizzonti; et Sociologia criminale*, ejus 3.^a editio ecclesiastica auctoritate damnata est; Garofalo, *Criminologia*; Colajanni, *Sociologia criminale*; Poletti, *Teoria della tutela penale*; Sighele, *La folla criminale*, etc.

- (2) *Le crime et la folie*.
(3) *La criminalité comparée; et Les transformations du droit*.
(4) Apud Bellarmin., *De grat. et lib. arbitr.*, in prefatione.
(5) Ita v. g. S. Methodius (Ἐπὶ ἀντιπροσώτων, apud Migne, *Patr. græc.* tom. 103, pag. 1148), Origenes (in libr. 2. de *Principiis*),

Scholastici
et scriptores
catholici,ac duces
recentium
sectarum.aliique poste-
riores
scriptores.

et philosophis cæterisque catholicis scriptoribus omnium temporum, nihil necesse est dicere; sunt enim prope modum infiniti et omnes liberum arbitrium tanquam fidei dogma et veritatem plane demonstratam agnoscunt. Nec vero soli scholastici et catholici scriptores verum ipsi quoque heterodoxi ac duces aliarum sectarum philopharum libertatis patrocinium susceperunt, ut Cartesius, Leibnitzius, Samuel Clarke, Lockius et Thomas Reid, scoticæ scholæ princeps caput. Quamquam Leibnitzius, cum libertatis doctrinam cum suo optimismo ita conjunxit, ut contenderet voluntatem nihil unquam posse eligere, nisi quod tamquam melius sibi hic et nunc proponitur, fortioribusque motivis stipatum; nescio an non magis adversetur, quam faveat libero arbitrio (1). Kantius etiam postquam statueret a ratione theoretica demonstrari non posse libertatem, demonstrari contendit mox a ratione practica; hæc enim, inquit, cognoscit existentiam legis cujusdam moralis, quæ necessario vindicat libertatem. Simili quodam modo liberum arbitrium agnoscit Hamilton ex ea solum ratione, quod moralis ordo, ac potissimum imputabilitas, stare sine libertate non possit: eademque ferme incedunt via Secretan (2) et Renouvier (3). Denique libertatis jura contra grassantem in dies adversariorum numerum acriter propugnarunt Maine de Biran (4), Victor Cousin (5), Jouffroy (6), Paulus Janet (7), Boutroux (8),

Eusebius Cæsarensis (toto lib. 6, de *prepar. evangel.*), S. Basilii (in *orat. de lib. arbitr.*), S. August. (*de libero arbitrio*; et *de gratia et libero arbitrio*), S. Prosper. (*de lib. arbitr.*), Faustus Rhegiensis (in duobus libris de *lib. arbitr.*), S. Anselmus (*de concord. grat. et lib. arbitr.*), S. Bernard. (*de grat. et lib. arbitr.*).

(1) Vide cl. Georgium Fonsegrive fuso de his scribentem, loc. cit. lib. 3, chap. 4. Clr. Paul Janet, *Traité élémentaire de Philosophie. Psychologie*, section 3, chap. 6, pag. 317.

(2) *La civilisation et la croyance; Principe de la morale.*

(3) *Essais de critique générale.*

(4) *Fondam. de la psychologie.*

(5) *Fragm. du premier et du dernier fait de conscience; Cours de l'histoire de la philos.*, lect. 10, 25.

(6) *Système de la nécessité.*

(7) *Traité élémentaire de Philosophie.*

(8) *De la contingence des lois de la nature.*

Julius Simon (1), Caro (2), aliique multi haud vulgaris nominis scriptores: recentissime vero eruditissimos de eadem re conscribere libros clarissimus Georgius Fonsegrive (3), Henricus Cenni (4), Gutberlet (5), Rev. Dom. C. Piat (6), E. Blanc (7), Joannes Rossignoli (8), cl. Th. Desdouts (9), et alii (10). Nec sua carent laude viri illi, naturalium et mathematicarum scientiarum peritissimi, qui determinismum cum libertate amice componendum assumpserunt, ostendentes necessitatem totius ordinis physici nullatenus voluntatis nostræ libertati nocere: in quorum numero collocandi sunt Cournot (11), Saint-Venant (12), Boussinesque (13), Naville (14) ac Delbœuf (15): quorum si non omnibus probantur placita, studium tamen veritatem defendendi nemini debet displicere.

ARTICULUS II.

Quid libertatis, quam tuemur, nomine veniat.

89. Ne in re tam gravi laboret ambiguitate disputatio, præmittenda est aliqua adumbratio notionis libertatis, cujus

(1) J. Simon, *Le devoir*, 1.ère partie, *la liberté*.

(2) Apud cl. Piat, op. cit. tom. 1, pag. 337, 338.

(3) *Essai sur le libre arbitre*, 2.ème édition. Paris, 1896.

(4) *La liberté*.

(5) *Die Willensfreiheit und ihre Gegner*. Fulda, 1893.

(6) *La liberté*, 1.ère partie, *Historique du problème au XIXe siècle*, Paris, 1894. Id. 2.e partie, *Le problème*. Paris, 1895.

(7) E. Blanc, *Théorie du libre arbitre*.

(8) *Il determinismo nella sociologia positiva. Nuova rivendicazione del libero arbitrio*, etc. Siena, 1895.

(9) *La responsabilité morale*, etc. Paris, 1896.

(10) Quos laudatos videre potes apud Rev. Dom. Piat (op. cit. pag. 342), et apud cl. Fonsegrive (op. cit. in Appendice); Vide etiam Naville, *Le libre arbitre*.

(11) Vide P. Janet, *Raf. port...* sur un mémoire de M. Boussinesque, ad calcem operis mox citandi; et *Séances et travaux de l'Académie des sciences morales et politiques*, tom. CIX, pag. 704.

(12) *Accord de la liberté morale avec les lois de la mécanique*, apud *Compte-Rendus de l'Académie des Sciences* (5 mars, 1877).

(13) *Conciliation du véritable déterminisme mécanique avec l'existence de la vie et de la liberté*. Paris, 1878.

(14) *La Physique moderne*, 4.ème étude, pag. 228 seqq. Paris, 1890.

(15) Delbœuf, *Revue physico-mathématique*, mai, juin, août, 1882.

Frequentissima
libertatis
usurpatio va-
riarum acceptio:

existentiam adversus omnes cujuscumque ætatis oppugnatores tuendam suscepimus; neque enim alia forte vox est, quæ latius in omnibus nationum linguis pateat, quam libertas. Libere sane dicitur lapis ruere in profundum, libere aquæ prono alveo decurrunt, libere ignis per aridam sylvam debacchatur, libere plantæ in agro succrescunt, et luxuriantur, libere aves per ærem volitant, libere canis catena solutus pervagatur: nullum denique est rerum genus in regno minerali, vegetali et animali, cui ratio modusve aliquis libertatis non competat, nec ullus proinde sanus eam homini saltem in aliquo sensu denegaverit. Probe itaque vocis acceptio et libertatis, de qua disputamus, ratio definienda est.

Libertas a libero solutionem atque immunitatem quamdam generatim sonat: ac triplicem distinxere olim S. Bernardus, Hugo Victorinus et Petrus Lombardus: primam naturæ, alteram a peccato, tertiam a miseria (1). Prima dicitur libertas naturæ, quam asseruit S. Paulus: *Non habens necessitatem, sed potestatem habens suæ voluntatis* (2), quamque mox fusius nos describemus; secunda vocatur libertas gratiæ seu immunitas a peccato, estque propria justorum, de qua idem Apostolus: *Liberati a peccato, servi facti estis justitiæ* (3); tertia demum aliter nominatur libertas gloriæ, qua tantum fruuntur beati in cælo, omnis expertes ærumnæ, quamque idem sacer scriptor descripsit: *Tunc et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei* (4). Verum prætermissis aliis duabus, sola nobis consideranda est libertas naturæ, quæ ex communi Theologorum Philosophorumque catholicorum consensu dividitur in libertatem a coactione et libertatem a necessitate. Libertas a coactione, quæ libertas etiam spontaneitatis ab aliquibus vocatur, importat carentiam coactionis vel immunitatem a violentia; et liberum in hac acceptione idem valet, ac voluntarium seu spontaneum in strictiori

(1) S. Bernard. (in libr. *de grat. et lib. arbit.*), Hugo a S. Vi-
ctore (in *Summ. sent.*, tract. 3, cap. 9), Lombard. (2.^a dist. 25).
(2) 1 Corinth. cap. 7, vers. 37.
(3) Roman. cap. 6, vers. 18.
(4) Roman. cap. 8, vers. 21.

sensu acceptum, nempe illud quod est secundum inclinationem voluntatis aut appetitus elicitum, et opponitur coacto vel violento. Quam ad rem in memoriam revoca ex alibi probatis (1), spontaneum sumi posse latius et stricte: in sensu latiori significat *naturale* prout naturale opponitur violento, nempe id quod est secundum naturalem rei inclinationem; nam violentum est quod est ab extrinseco seu per vim extrinsecus illatam, reluctantem naturam rei (2). Aliis vocibus spontaneum in hac latiori acceptione dicitur, quod est conforme appetitui, sive elicitum sive naturali vel innato, rei cuiusvis, ac proinde dici potest de quibusvis entibus, sive cognoscitivis sive non cognoscitivis et inorganicis: quo pacto *sponte* comburitur ignis, et germinat planta, etc. Spontaneum vero stricte non dicitur nisi de entibus cognoscitivis, est enim quod conforme est appetitui duntaxat elicitum; et vocari etiam solet voluntarium, quod ex Aristotelis ac S. Thomæ doctrina definitur id, quod procedit ab intrinseco principio cum cognitione finis, id est, objecti cogniti ut boni et appetibilis. Quamvis notandum est voluntarium proprie et immediate solum dici de actibus voluntatis vel appetitus rationalis; at vero latius et minus proprie sumptum dicitur etiam de actibus appetitus sensitivi, et convenit brutis quoque ac pueris nondum ratione utentibus (3); et solum in hoc latiori sensu voluntarium confunditur cum spontaneo. Et propterea in rigore loquendo spontaneum de appetitus sensitivi, voluntarium de voluntatis appetitionibus prædicatur. Dixi voluntarium *immediate* de solis voluntatis actibus vel appetitionibus prædicari, quia *mediale* etiam actus aliarum potentiarum ex imperio et motione voluntatis operantium dicuntur voluntarii, ut *videre, ambulare*. Spontaneo stricte sumpto et voluntario opponitur *coactum*, quod proprie dicitur id, quod appetitui elicitum repugnat, quamvis et ipsum soleat sæpe latius sumi tamquam

(1) Vide *Psycholog.* vol. 1.um num. 14, pag. 45, 46.

(2) Vide *Cosmologiam*, num. 188, pag. 691, ubi exponitur aristotelica definitio violenti.

(3) Vide S. Thomæ. 1. 2. quæst. 6, art. 2.^a dist. 25, quæst. 1, art. 1, ad 5.um; 3.^a dist. 27, quæst. 1, art. 4, ad 3.um; *de verit.* quæst. 24, art. 2, ad 1.um, et in aliis locis citatis in *Psycholog.* vol. 1.º num. 14, pag. 47, 48.

synonymum violenti. Quæ cum ita sint, libertas a coactione tantum importat carentiam violentiæ vel coactionis, et liberum a coactione idem sonat, ac spontaneum et voluntarium, tale nempe, quod non sit contra internum appetitum vel naturalem inclinationem, sive interea necessario et ineluctabiliter procedat, sive non. Ideo præter hanc libertatem a coactione distinguitur a Theologis et Philosophis catholicis alia libertas, nempe a necessitate, quæ vocatur etiam *libertas indifferentiæ* et *liberum arbitrium*, eaque sola passim intelligitur, cum nomen simpliciter libertatis usurpatur.

Quid libertas a necessitate, quæ vocatur etiam libertas indifferentiæ et liberum arbitrium: ejus discrimen a libertate coactionis.

Libertas ergo a necessitate involvit carentiam necessitatis, et liberum in hac acceptione dicitur illud, quod non est ineluctabiliter determinatum ad unum, nempe ad agendum vel ad non agendum, aut ad agendum hoc vel illud, quod voluntati proponitur ab intellectu. Unde vides ingens discrimen, quod intercedit inter libertatem a coactione et a necessitate; coactio enim solam præ se fert vim extrinsecus illatam, necessitas autem talem implicat habitudinem rei, ut illa non possit non esse, vel non possit aliter esse: unde potest aliquid esse liberum a coactione, perfectissime naturale vel spontaneum aut voluntarium, et nihilominus necessarium. Et ratio est, quia sola necessitas non excludit conformitatem cum appetitu sive elcito sive innato. Lapis nullo fultus sustentaculo in ære liber profecto est a coactione, et tamen necessario ruit; rosa nullam patitur violentiam, at necessario florem emittit in vere; canis famelicus sponte quidem, sed necessario devorat arreptum cibum; et generatim actus appetitus sensitivi spontaneus est, sed necessarius: ipsa voluntas rationalis videtis Deum in cælis valde voluntarie amat illum atque intensissime, verum necessario impetu, quem nequit voluntas retinere. Unde ortum habuit communis illam Theologorum doctrina, voluntati in actibus elicitis non posse vim aut coactionem inferri, quamvis inesse possit necessitas, de quo inferius plura dicenda sunt (1).

Quo pacto comparantur inter se necessarium et coactum,

Ut ergo omnia in summam contrahamus, coactum, in rigore loquendo, solam importat vim extrinsecus illatam,

(1) Vide S. Thom. 1. 2. quæst. 6. art. 4. et ejus interpretes in hunc locum; et Valentia, In 1.um 3.^æ disp. 2. quæst. 1. punct. 3.

necessarium vero internam determinationem ad unum; spontaneum et voluntarium seu liberum a coactione per se solam excludunt coactionem aut vim externam, liberum vero a necessitate, quod simpliciter liberum vocatur, excludit intrinsicam necessitatem, et indifferentiam in operando vindicat: quare necessarium latius patet, quam coactum, quia licet omne coactum sit necessarium, non tamen omne necessarium est coactum. Et simili modo se habent spontaneum, voluntarium strictius dictum ac liberum; quia, licet omne liberum sit etiam voluntarium et spontaneum, non autem vicissim, plus enim dicit liberum, quam voluntarium et spontaneum, itemque necessarium, quam coactum (1). Notandum tamen est hæc, quæ de coactione diximus, intelligenda esse de coactione simpliciter dicta; interdu enim etiam apud auctores naturam istarum notionum apprime callentes nomine coactionis venit id, quod non meretur nomen nisi coactionis secundum quid vel violentiæ vulgaris aut etiam moralis, quæ videlicet inferitur per minas, vel per aliquis periculi pœnæve timorem, quæ revera voluntatem simpliciter liberam relinquit (2) quoad actus suos. Unde qui metu mortis Fidem christianam abnegat, procul dubio peccat, quia libere eligit negare, quamvis non sine aliqua repugnantiâ voluntatis et quodammodo coactus: et nauta etiam in periculo naufragii libere proicit merces in mare, quamvis non ultro vel sponte, sed invite. Et ratio est, quia consensus voluntatis in hisce aliisve similibus eventibus non est in sensu *physico* violentus, quandoquidem vere est ab intrinseco et ex influxu voluntatis non ad unum antecedenter determinatæ; sed tantum dici potest violentus in morali quodam sensu, quia voluntas non ex ultroneo motu inducitur ad talem actum, sed ex morali influxu apprehensionis illius rei, quæ vim inferre dicitur (3). Et sicut inclinatio voluntati hoc

ac spontaneum, voluntarium et liberum.

Coactio secundum quid vel violentiæ moralis et vulgaris non excludit libertatem.

(1) Vide S. Thom. de verit. quæst. 22, art. 5; de malo, quæst. 6, art. unic.

(2) Loquor nunc postulando tantum, ad explicandos conceptus, existentiam libertatis in homine, quam mox, Deo juvante, demonstrabimus.

(3) Cf. Suarez, Proleg. 1.º in tract. de Grat. cap. 1, num. 6; Losada, de anim. disp. 9, cap. 1, num. 3.

pacto immissa in actibus simpliciter voluntariis et etiam liberis dicitur interdum vel a Patribus coactio quaedam, ita e converso actus vere ac simpliciter liber a necessitate vocari solet quandoque spontaneus et voluntarius, nimirum plene ac perfecte, quia omnem quamcumque coactionem inclinationi voluntatis repugnantem excludit (1).

90. In hac ergo disputatione agitur solummodo de libertate a necessitate cuius solius existentia in controversiam adducitur. Nemo enim sanus negaverit homini libertatem a coactione in infinitis actibus, quos constat nulla externa vi cogente, sed propria sponte atque inclinatione sui appetitus

In hac disputatione solum agitur de libertate a necessitate, nam libertas a coactione non sufficit ad rationem libertatis simpliciter dictae.

(1) Cfr. Suarez, ib. num. 7.

P. Suarez duplici huic libertati tertiam addit, libertatem a servitute, quamquam fateatur eam ad libertatem a necessitate revocari posse. «Servitus enim, inquit, quamdam parendi necessitatem inducit, et ideo carentia servitutis libertas appellatur ab Apostolo (Roman. cap. 8, vers. 21). Potest autem servitus esse vel peccati vel poenae, sicut carentia culpae et remissio poenae dici potest libertas quaedam a peccato seu peccati servitute» secundum illud S. Pauli: *Cum servi essetis peccati, liberi fuistis iustitiae* (Rom. cap. 6, vers. 20. Cfr. vers. 18 et 22), et: *Ubi spiritus Domini, ibi libertas* (2 Corinth. cap. 3, vers. 17). «Unde etiam Augustinus: *Bonus, inquit, homo etiamsi serviat, utique homini, liber est* (scilicet a peccato); *malus autem etiamsi regnet, servus est* (nimirum peccati).... Atque ad hanc significationem reducitur omnis carentia obligationis, seu debiti, sive a lege, sive a quacumque alia causa proveniat: sic enim dispensatio vel exemptio a lege, libertas quaedam censetur; unde etiam privilegium nomine libertatis vocari solet, et cui aliquod debitum remittitur, liberari ab illo dicitur. Si quis autem recte consideret, tota haec libertas supponit propriam libertatem a necessitate, quia non est capax propriae servitutis, culpae aut poenae, praeepti aut obligationis, nisi persona libera in agendo; ideoque sicut propria privatio supponit appetitum, ita servitus et obligatio supponunt personam aptam ad operandum cum indifferentia et absque necessitate. Quia vero operationes a necessitate liberae possunt esse sub iure alterius, vel sub aliquo onere et obligatione, ideo cum libertate a necessitate potest esse in operibus necessitas servitutis et obligationis, seu, quod idem est, potest quis per legem, vel servitutem privari libertate illis contraria, et nihilominus retinere propriam operum libertatem.» (Suarez, de Grat. Prolegom. 1, cap. 1, num. 3). Verum haec postrema libertas in idem recidit, ac libertas a necessitate, quae moralis dicitur per oppositionem ad physicam, ut paulo inferius explicabitur.

elici, cum ipsa bruta animantia, immo et res cognitione carentes, hoc pacto libera esse queant, et libera passim dicantur. Asserere autem homini libertatem, solam intelligendo libertatem a coactione, perinde est ac fucum facere, veramque libertatem denegare. Quare etiam haeretici, qui ut libertatis osores agnoscuntur, ut Lutherani et Calvinus (1), libertatem a coactione ultro admittebant, Ecclesia vero definitivè ad veram rationem libertatis non sufficere immunitatem a coactione (2); qua de re vide Theologos passim (3), ubi ostendunt ad liberum arbitrium requiri libertatem a necessitate. Libertas itaque a necessitate considerari potest et in facultate vel potentia et in actu vel operatione: prima est, quae vocatur *liberum arbitrium* et etiam libertas in actu primo, altera vero dicitur actus vel operatio libera aut etiam libertas in actu secundo. Et libertatis quidem multae perhibentur definitiones (4): ea tamen mihi praeter ceteris aridet, qua liberum arbitrium vel libertas in actu primo sumpta dicitur esse potentia quae positis omnibus praerequisitis ad operandum, potest operari et non operari. Quia vero haec definitio, quantumvis egregia, inde a saeculo XVI multarum hac in re fuit occasio disputationum, opportunius esse arbitror eam post probatam libertatis existentiam discutere, ac propugnare. Interim libertas definiri potest facultas vel potentia eligendi inter plura, vel, si mavis, potentia rationalis ad opposita, non

Definitio libertatis.

(1) Vide apud Bellarmin., de grat. et liber. arbit., lib. 3, cap. 4.

(2) Vide apud Denzinger, *Enchiridion* (Wirceburgi 1894), numero 919, 921, 946 propositiones 39, 41, 66 Baji, damnatas a S. Pio V, Gregorio XIII et Urbano VIII; et num. 968 tertiam Jansenii, Irensis episcopi, propositionem ab Innocentio X, Alexandro VII et Clemente XI confixam.

(3) Vide Bellarmin. de grat. et liber. arbit. lib. 3, cap. 5; Billuart, de actib. human. dissert. 2, art. 1; Ripalda, de ente supernaturali, tom. 3, disp. 14-18; et communiter Theologos post Baji et potissimum Jansenii tempora.

Questionem hanc ideo non agimus, quia magis spectat ad Theologiam, ejusque difficultas fere desumitur ex fraudibus jansenistarum et ex quibusdam testimoniis Patrum ac Theologorum, qui ante exortas haereses non semper in modo loquendi satis distinxerunt voluntarium a libero et coactum a necessario.

(4) Vide Bellarmin., de grat. et liber. arbit. lib. 3, cap. 3; Billuart, de actibus humanis, dissert. 2, art. 1, etc. etc.

quidem ad opposita simul facienda, sed ad utrumlibet ex diversis et aliquo modo oppositis.

Ex qua libertatis definitione constat 1.º, cur libertas potentie soleat explicari et reponi in *dominio sui actus*. Dominium enim est facultas utendi vel non utendi re sua, vel potestas etiam non agendi id, quod quis agit, aut aliud agendi; vel ut proximius ad rem nostram loquamur, dominium actus est potestas immediate determinandi, ut actus existat, vel non existat, agente S. Thoma: *Dominium est in homine secundum illam potentiam, quæ ad plura se habet, nec in aliquo determinatur, nisi ex se ipsa...* (1). Et alibi: *Dominium....., quod habet voluntas supra suos actus, per quod in ejus est potestate velle vel non velle, excludit determinationem virtutis ad unum* (2). Item: *Summus domini nostrorum actuum, secundum quod possumus hoc vel illud eligere* (3).

et indifferentiam

Constat 2.º proprium libertatis esse *indifferentiam* ad agendum vel non agendum, aut ad agendum hoc vel illud: cui opponitur *necessitas* vel *determinatio ad unum*, quamobrem libertas a necessitate scite vocatur libertas indifferentiæ. Ne tamen in vocis hujus interpretatione decipiaris, sicut accidit nostris diebus non uni scriptori, qui nomen libertatis indifferentiæ perperam intelligens, Scholasticos, quod eam docuerint, reprehendit; non est arbitrandum, 2) indifferentiam istam requirere in facultate libera merum ac perfectum æquilibrium, ratione cujus non propendeat magis ad unum, quam ad aliud, hoc enim saltem plerumque non est possibile, nec omnino requiritur; sed sufficit, ut non propendeat ad unum ineluctabiliter, ita ut non possit cohibere inclinationem, vel contra illam agere, inclinando se ad aliud. Necessitas enim stat in determinatione aut ineluctabili inclinatione ad unum, quæ quamdiu abest, potentia non est necessaria, ac proinde est simpliciter indifferens, tametsi non versetur in perfecto æquilibrio. 3) Multo minus indifferentia ista libertatem constituens, putanda est indifferentia quædam mere passiva, sed vera potentia activa sese determinandi, ut inferius amplius declarabitur, et probabitur.

(1) S. Thom. 2.º dist. 39, quæst. 1, art. 2.

(2) S. Thom. *Cont. Gent.* lib. 1, cap. 68 fin.

(3) S. Thom. 1 p. quæst. 82, art. 1, ad 3.um

Constat 3.º libertatem importare ex proprio conceptu quamdam independentiam, utpote quæ necessario sequitur ex dominio et activa indifferentia. Hinc tamen perperam infertur a quibusdam libertatis osoribus in ejus notione implicari *aseitatem* atque absolutam ab omni alia causa independentiam. Sunt enim in independentia multi gradus, et inter absolutam totalemque dependentiam et absolutam independentiam datur tertium; sicut accidit inter magistratus civiles ac superiores invicem subordinatos, quandoquidem in tota natione solus magistratus supremus a quocumque alio mortaliu independens est, ac cæteris præest; reliqui autem licet habeant et ipsi quamdam independentiam, non tamen plenam, sed ita summo Principi subjectam, ut intra limites ab eo assignatos possint præcipere, ac principari. Non ergo tribuendum est universali conceptui libertatis id, quod solum pertinet ad libertatem causæ primæ, Dei. Libertas vero creata non excludit dependentiam a Deo sive in essendo, sive in operando, immo vero potest etiam in se divinam motionem, recipere, dummodo per eam non ad unum determinetur (1).

Jam actus liber est ille qui procedit a potentia non determinata ad unum, seu ita operante ut potuerit etiam non operari. Et per oppositionem ad liberum arbitrium, potentia necessaria est ea, quæ est determinata ad unum, seu quæ, positus prærequisitis ad operandum, non potest non operari; actus vero necessarius est ille, qui procedit a potentia determinata ad unum, seu ita operante, ut non potuerit non operari.

91. Libertas communissime dividi solet in libertatem contradictionis vel exercitii et contrarietatis vel specificationis. Libertas exercitii est potestas volendi vel non volendi, seu exercendi actum vel ab eo abstinendi: vocaturque contradictionis, quia versatur formaliter circa actum et ejus omissionem, quæ contradictorie opponuntur. Libertas specificationis est potestas exercendi actus diversæ speciei et aliquoties oppositos ita, ut unius positio excludat alterius positionem, et propterea dicitur etiam libertas contrarietatis. Nisi

atque
independentiam
quamdam.

Libertas
dividitur
in libertatem
contradictionis
vel quoad
exercitium

et in libertatem
contrarietatis
vel quoad speci-
ficationem.

(1) Vide S. Thom. 1 p. quæst. 83, art. 1, ad 3.um; 1. 2. quæst. 9, art. 4, ad 1.um; de potentia, quæst. 3, 7, ad 13.um

enim aliquo modo inter se opponantur, productio unius non obstat productioni alterius, ideoque non elicietur ab operante una prae alia, sed quaelibet producetur prae sub sua negatione, quod pertinet ad libertatem contradictionis (1). Libertas contrarietatis vocatur etiam libertas *circa objecta*, quia cum actus oppositi habeant diversa objecta, vel si unum duntaxat, debeant illud attingere secundum diversam rationem; potentia, quae diversas species actuum elicit, diversa quoque respiciat objecta vel diversas rationes formales ejusdem, necesse est. Cæterum si nosse cupias, quo pacto comparentur inter se libertates istae; libertas contrarietatis vel quoad speciem includit libertatem contradictionis, non tamen vicissim. Etenim si possum libere occidere Petrum, vel vitam eidem conservare, planum est, quod possim etiam non occidere. Verum e converso datur objectum, circa quod, quamvis liberum sit mihi actum ponere, vel non ponere, liberum tamen non est actus contrarios exercere: tale est bonum in communi vel etiam felicitas, circa quae non passum elicere nisi actum amoris. Quis enim felicitatem odisse bonumve, qua tale, possit? Contrario modo se habent necessitas quoad exercitium et quoad speciem, ita videlicet ut prima includat alteram, non vero includatur in ea (2).

Quoad hanc tamen divisionem illud probe nota, essentiam liberi arbitrii totamque definitionem satis salvari in sola libertate contradictionis vel quoad exercitium, nec libertatem contrarietatis ad bonum et malum necessariam esse ad rationem liberi arbitrii qua tale, sed ipsi accidentale esse, ac solum convenire posse ratione subjecti defectibilis et imperfecti (3). Egregie rem declarat S. Anselmus in Dialogo de

(1) Ex quo preoccupata manet ratio, qua induci potuerunt nonnulli recentiores, ut contra communissimum veterum usum distinguerent libertatem contrarietatis a libertate specificationis, illam in indifferentia ad actus contrarios, ut velle ac nolle idem objectum, hanc vero reponentes in indifferentia ad plures species actus, ut velle ambulare, velle studere, etc.

(2) Vide P. Petr. Hurtado, *de anim. disp.* 15, sec. 8, num. 96; P. Francisc. Alphons., *de anim. disp.* 17, sect. 8, num. 89.

(3) Vide S. Augustin., *de Decept. et grat.*; cap. 11.

libero arbitrio in hæc verba: **Magister.** *Libertatem arbitrii non puto esse potentiam peccandi, et non peccandi. Quippe si hæc esset ejus definitio, nec Deus nec angeli, qui peccare nequeunt, liberum haberent arbitrium; quod nefas est dicere. Discipulus.* *Quid, si dicitur aliud esse liberum arbitrium Dei et angelorum bonorum, aliud nostrum?* **Magister.** *Quarvis differat liberum arbitrium hominum a libero arbitrio Dei et angelorum bonorum, definitio tamen hujus libertatis in utrisque, secundum hoc nomen, eadem debet esse: licet enim animal differat ab animali, sive substantialiter sive accidentaliter, definitio tamen secundum nomen animalis, omnibus animalibus est eadem. Quapropter talem oportet dare definitionem libertatis arbitrii, quæ nec plus nec minus illa contineat. Quoniam ergo liberum arbitrium divinum et bonorum angelorum peccare non potest, non pertinet ad definitionem libertatis arbitrii posse peccare. Denique nec libertas nec pars libertatis est potestas peccandi. Quod ut plane intelligas, intende ad ea, quæ dicam. Discipulus.* *Ad hoc sum hic.* **Magister.** *Quæ tibi voluntas liberior videtur, illa, quæ sic vult, et potest non peccare, ut nullatenus flecti valeat a non peccandi rectitudine, an illa, quæ aliquo modo flecti potest ad peccandum?* **Discipulus.** *Cur non sit liberior illa, quæ ad utrumque se habet, non video.* **Magister.** *An non vides, quoniam qui sic habet quod decet, et quod expedit, ut hoc amittere non queat, liberior est, quam ille, qui sic habet hoc ipsum, ut possit perdere, et ad hoc quod dedecet, et non expedit, valeat adduci?* **Discipulus.** *Nulli dubium hoc esse puto.* **Magister.** *Hoc quoque non minus indubitable dices, quia peccare semper dedecens et noxium est?* **Discipulus.** *Nullus sanæ mentis aliter sentit.* **Magister.** *Liberior igitur est voluntas, quæ a rectitudine non peccandi declinare nequit, quam quæ illam potest deserere.* **Discipulus.** *Nihil mihi rationabilius asseri posse videtur.* **Magister.** *An putas, quod additum minuit, et separatim augeat libertatem, id aut libertatem esse, aut partem libertatis?* **Discipulus.** *Non hoc putare possum.* **Magister.** *Potestas ergo peccandi, quæ addita voluntati minuit ejus libertatem, et, si dematur augeat, nec libertas est nec pars libertatis.* **Discipulus.** *Nihil consequentius (1).*

(1) S. Ansel., *de liber. arbitrii*, cap. 1. Cfr. S. Thomam. 2.º dist. 25, quest. 1, art. 1. ad 2.um; *de verit. quest.* 22, art. 6.

quæ vocatur etiam libertas circa objecta.

Libertas contrarietatis includit libertatem contradictionis, sed non vicissim;

sicut necessitas quoad exercitium includit necessitatem quoad specificationem.

Essentia libertatis salvatur in sola libertate contradictionis; libertas vero et indifferentia ad malum non pertinet ad perfectionem libertatis generatim sumpta.